

Припрему ове свеске суфинансирало је Министарство просвете,
науке и технолошког развоја Републике Србије.

Главни и одговорни уредник

Проф. др Драган Танчић

Уређивачки и редакцијски одбор

Проф. др Wolfgang Rohrbach, академик, Беч
Проф. др Татјана Сенјошкина, Симферопол
Проф. др Андрей Мохов, Севастопол
Проф. др Наталија Николаевна Муравјева, Ростов-на-Дону
Проф. др Екатерина Ентина, Москва
Проф. др Шак Б. Ханиш, Сан Дијего
Проф. др Франсис Корблен, Париз
Проф. др Геновева Пушкас, Женева
Проф. др Луј де Сосир, Нојшател
Проф. др Фредерик Тортера, Монпелје
Проф. др Киара Мелоне, Верона
Проф. др Филип Вассершайд, Берлин
Проф. др Антониј Василевич Миронович, Пољска
Проф. др Марко Атлагић
Проф. др Маријана Дukiћ Мијатовић
Проф. емеритус др Живота Радосављевић
Проф. др Драган Танчић
Проф. др Ванда Божић
Проф. др Миодраг Гордић
Проф. др Обрад Стевановић
Проф. др Тиодор Росић
Проф. др Љиљана Марковић
Проф. др Снежана Гудурић
Проф. др Тијана Ашић
Проф. др Бошко Сувајдзић
Проф. др Урош Шувакловић
Проф. др Далибор Елезовић
Проф. др Јасмина Новокмет
Проф. др Весна Минић
Проф. др Мирко Томасовић, Фоца
Проф. др Недељко Станковић, Тузла
Проф. др Оља Арсенијевић
Проф. др Драган Поповић
Доц. др Александар Мартиновић
Доц. др Јелена Пртљага
Доц. др Стефан Анчев, Велико Трново
Доц. др Тодор Галунов, Велико Трново
Др Јасмина Ахметагић
Др Предраг Терзић
Др Драгана Јањић
Др Марија Јефтимијевић Михајловић
Др Весна Зарковић
Др Ивана Женарју Рајовић
Др Иван Бецић
Др Милица Јотов
Др Далибор Велојић
Др Мирјана Бечејски
Др Гордан Бојковић
Др Александар Павловић
Др Бојан Шево
Др Звездана Елезовић
Др Ана Стишовић Миловановић
Др Ена Мирковић
Др Јован Симијановић
Др Петар Ристановић
Др Ана Мумовић

Лектори

Др Јелена Војиновић Костић
Муниба М. Дрековић

Издавач

Институт за српску културу, Приштина – Лепосавић
e-mail institut.skp@gmail.com

УДК 008

Компјутерска обрада и шtamпа GID „Pi-press“, Пирот

Тираж 100

Сви чланци објављени у часопису *Бастина* су рецензирани.

Вишета на корицама

Призренско четворојевањђе, јеванђелист Марко

Дизајн насловне стране Петар Ђуза

Editor-in-chief

Professor Dragan Tančić, PhD

Editorial Board

Professor Wolfgang Rohrbach, PhD, academician, Vienna
Professor Tatyana Senyoshkina, PhD, Simferopol
Professor Andrey Mokhov, PhD, Sevastopol
Professor Nataliya Nikolaevna Muravyeva, PhD, Rostov-on-Don
Professor Ekaterina Entina, PhD, Moscow
Professor Shak B. Hanish, PhD, San Diego
Professor Francis Corblin, PhD, Paris
Professor Genoveva Puskas, PhD, Genève
Professor Louis de Saussure, PhD, Neuchâtel
Professor Frédéric Torterat, PhD, Montpellier
Professor Chiara Melone, PhD, Verona
Professor Philipp Wasserscheidt, PhD, Berlin
Professor Antony Vasilevich Mironovich, PhD, Poland
Professor Marko Atlagić, PhD
Professor Marijana Dukić Mijatović, PhD
Professor Emeritus Života Radosavljević, PhD
Professor Dragan Tančić, PhD
Professor Vanda Božić, PhD
Professor Miodrag Gordić, PhD
Professor Obrad Števanović, PhD
Professor Tiodor Rosić, PhD
Professor Ljiljana Marković, PhD
Professor Snežana Gudurić, PhD
Professor Tijana Ašić, PhD
Professor Boško Suvajdžić, PhD
Professor Uroš Šuvaković, PhD
Professor Dalibor Elezović, PhD
Professor Jasmina Novokmet, PhD
Professor Vesna Minić, PhD
Professor Mirko Tomasović, PhD, Foča
Professor Nedeljko Stanković, PhD, Tuzla
Professor Olja Arsenijević, PhD
Professor Dragan Popović, PhD
Assistant Professor Aleksandar Martinović, PhD
Assistant Professor Jelena Prtljaga, PhD
Assistant Professor Stefan Ančev PhD, Veliko Trnovo
Assistant Professor Todor Galunov, PhD, Veliko Trnovo
Jasmina Ahmetagić, PhD
Predrag Terzić, PhD
Dragana Janjić, PhD
Marija Jeftimijević Mihajlović, PhD
Vesna Zarković, PhD
Ivana Ženarju Rajović, PhD
Ivan Becić, PhD
Milica Jotov, PhD
Dalibor Velojić, PhD
Mirjana Bečejski, PhD
Gordan Bojković, PhD
Aleksandar Pavlović, PhD
Bojan Ševo, PhD
Zvezdana Elezović, PhD
Ana Stišović Milovanović, PhD
Ena Mirković, PhD
Jovan Simijanović, PhD
Petar Ristanović, PhD
Ana Mumović, PhD

Lectors

Jelena Vojinović Kostić, PhD
Muniba M. Drekočić

Publisher

Institute for Serbian Culture, Priština – Leposavić
e-mail institut.skp@gmail.com

UDK 008

Computer Text Processing and Print GID „Pi-press“, Pirot

Circulation 100

All articles published in the journal *Baština* are reviewed.

Vignette on the Covers

The Prizren's Four Gospels, Evangelist Marko

Cover page design by Petar Đuza

YU ISSN 0353-9008
ISSN (Online) 2683-5797

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКУ КУЛТУРУ

ГЛАСНИК

БАШТИНА

ВОЛУМЕН 32 • СВЕСКА 58

ПРИШТИНА – ДЕПОСАВИЋ
2022.

САДРЖАЈ

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Тијана И. Балек, <i>Однос глагола држати (се) и његових драматичких деривата у светлу видске корелативности</i>	15
Ана М. Мумовић, <i>Друштвено и културно значење кријике (Прилој тумачењу пројекта дванаест књија српске књижевне кријике)</i>	27
Раиса Ј. Цветковић, Биљана С. Солеша, <i>„Кућа рујине“, комплекс надмоћи и интелектуални десидентизам у приповекама А. П. Чехова и Лазе Лазаревића</i>	39
Драгана Р. Рајовић, <i>Имагинација историје у приповекама Сивана Сремца Из књига староставних</i>	53
Предраг М. Вајагић, <i>Књижевност као део контроверзе о Сремском фронту</i>	63
Снежана П. Перишић, <i>Конструкција скале интеграције садржаја српског језика и физичког васпитања</i>	71

ПОЛИТИКОЛОГИЈА, СОЦИОЛОГИЈА, ПРАВО И ЕКОНОМИЈА

Драган Љ. Танчић, Ванда Б. Божић, <i>Савремена миранска криза</i>	85
Мирослав М. Митровић, Ненад Н. Перић, <i>Лобирање као сарајевска комуникација у пракси – круна сарајевској покрећу на Косову и Метохији</i>	97
Марко М. Парезановић, <i>Рај у Најорно Карабаху 2020. године – улога светских и регионалних сила</i>	113

Јован Р. Шарац, Ана И. Опачић, <i>Комонвелт Порторико као основа йредлоја решења косовској конфликтја</i>	125
Драгана З. Станојевић, Тијана Љ. Симић, <i>Породични и брачни йредиктори менталној здравља одраслих на Косову и Метихији</i>	137
Борис Љ. Бурсаћ, <i>Биотероризам</i>	151
Марко М. Миловић, Дејана Д. Гајић, <i>Насилничко йонашање на сйорйској йриредби или јавном скуйу (члан 344 А КЗ) – Недореченосйи и недоумице</i>	163
Никола В. Радић, Владо Н. Радић, <i>Иденйификација и ублажавање йоремеђаја глобалних ланаца снабдевања у условима неизвесносйи</i>	175
Ђорђе Д. Радовановић, Филип М. Обрадовић, <i>Димензије социјалне искључивосйи избејлих и инйерно расељених лица у руралним обласйима на Косову и Метихији</i>	193
Бранислава П. Наранчић Јовељић, Анка С. Булатовић, <i>Исйийивање уйицаја йриродних и кулйурних ресурса на йерформансе йуризма</i>	207

ИСТОРИЈА

Марко П. Атлагић, Александар Л. Мартиновић, <i>Појава и развој ноћаријаја дуж истйочне обале Јадрана и њејвој залеђа од X до XV века</i>	225
Весна С. Зарковић, <i>Насиља над Србима Гњиланске казе 1900–1903. йодине</i>	243
Далибор З. Велојић, <i>Уйврђивање йиройских йоложаја као йоследица јуословенско-бујарских односа 1918–1941</i>	257
Валериј Валерјевић Гончаров, <i>Анализа визуелне комуникације у уцденицима истйорије у условима реконсйрукције образовних сисйема у кризним рейионима</i>	269
Владимир А. Кривошејев, <i>Ейидемије у Србији йоком райова 1912–1918. Прилој кванйификацији жрйава</i>	281
Александар М. Савић, <i>Новојазарски муйеселим Јусуф-беј, Срби и танзимай (1838–1851)</i>	305
Милица Г. Филиповић, Јасна Д. Поповић, <i>Дворски балови у Србији у XIX веку – сйој евройске и националне кулйуре</i>	317
Мирослав С. Милошевић, <i>Процес консйиййусања ксенокраййје међу балканским државама йоком XIX века</i>	333

ЕТНОЛОГИЈА

- Александар С. Павловић, *Наративи о (не)жељеној суџрашњици у дискурсу Срба у Косовској Митровици* 347
- Невена С. Петковић, *Антрополошки прилози разумевању положаја породица несретних Срба на Косову и Метохији* 363

ИСТОРИЈА УМЕТНОСТИ

- Ванда Б. Божић, *Основе историјског развоја луме у позоришту од античке Грчке и Рима до модерне и авангарде* 381
- Звездана М. Елезовић, *Из стваралаштва Петра Бузе* 397
- Милица М. Тошић, *Оригинално сликарство Паје Јовановића у оквирима постколонијалног дискурса* 403

ИСТОРИЈА КУЛТУРЕ

- Данијела М. Судзиловски, Марија К. Танасковић, *Национални идентитет у учебницима музичке културе* 419
- Гордана Ј. Станчић, *Издавачка делатност Андрићеве индустрије и њен допринос развоју науке* 431

ПЕДАГОГИЈА

- Весна Љ. Минић, Хаџи Живорад Миленовић, *Конфликт и насиље у савременој школи* 449
- Милена М. Видосављевић, *Образовање и хуманистички рад жена у Призрену у 19. и 20. веку* 461
- Јасмина М. Арсенијевић, Оља М. Арсенијевић, *Дијалогне истре као образовни инструментал – искуства и примери* 473
- Ивана Б. Симијоновић, Јелена Р. Круљ, *Настава природе и друштва у функцији развоја еколошке свести ученика четвртог разреда основне школе* 487

Сања Б. Милић, Дејана С. Бјелица, Уџицај квелиџеџа инсџрукџије васџиџџа на развој креатџивносџи код џредшколске дџеце	497
Бојана З. Вуковић, Слађана В. Паласан, Дисџинкџивна обиљежја дефициџна артикулатионо-фонолошких и лексичко-семантичких сџосодносџи деце са развојним језичким џоремеђајем	509
Рецензенти овог броја	523

Драгана Р. РАЈОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ИМАГИНАЦИЈА ИСТОРИЈЕ У ПРИПОВЕТКАМА СТЕВАНА СРЕМЦА ИЗ КЊИГА СТАРОСТАВНИХ**

Апстракт: Тема овог рада су историјске приповетке Стевана Сремца, чија уметничка вредност заостаје за вредношћу његове реалистичне прозе. Имајући у виду стил пишчевих историјских приповедака, закључује се да је пишчев примарни мотив у писању била „национално-васпитна акција“, а не књижевно стваралаштво. Пратећи траг легенди и предања, аутор је запоставио историјске чињенице, што је резултирало уметничком неуведљивошћу. У збирци приповедака *Из књи́а староставних* Сремац се трудио да уравнотежи историјске чињенице са уметничком визијом и легендама.

Кључне речи: Стеван Сремац, *Из књи́а староставних*, историичност, уметничка имагинација.

УВОД

Проблем међусобног односа књижевности и историје од давнина је био предмет интересовања теоретичара књижевности, историчара, историчара уметности и филозофа. Још је Аристотел у *Поетици* покушао да дефинише песништво (књижевност), позивајући се на историографију, те истичући разлике у односу на њу. Аристотел сматра да се историчар и песник „разликују по томе што један говори о ономе што се истински догодило, а други о ономе што се могло догодити“ дакле, оно „што је могуће по законима вероватности или нужности“ на основу чега сматра да је „песништво више филозофска и озбиљнија ствар него ли историографија, јер песништво приказује више оно што је опште, а историографија оно што је појединачно“ (Аристотел 1982: 48).

Са друге стране, Платон проблем истине сагледава „i iz jezičke i iz ontološke perspektive, ali je kod njega jezički pristup istini obojen njegovom ontologijom“ (Kvas 2009: 9). Платон закључује да је песничко дело „trostruko udaljeno od jedino istinitog sveta ideja ili formi“, тако да никада не може бити „paradigmatski istinito“ (Kvas 2009: 11). Дакле, Платон песничку мимезу тумачи као подражавање реалности, док Аристотел закључује да: „umetnost kao mimetička kategorija omogućava pristup formalnim principima stvari i bića“ (Kvas 2009: 14). Кључном разликом између

* Истраживач приправник, draganarajovic71@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством просвете, науке и технолошког развоја број: 451-03-68/2022-14 од 17. 01. 2022. године.

Платоновог и Аристотеловог схватања уметничког дела, можемо сматрати Аристотелово инсистирање на томе да се „*putem mimetičkog, pesničkog dela, ostvaruje najviša formalna istina*“ (Kvas 2009: 14).

Вековима након што су Платон и Аристотел изнели своје теоријске ставове и указали на различите дискурсе тумачења истинитости књижевног дела, овај проблем не губи на актуелности. Аристотеловском схватању да су песништво (књижевност) и историја два, по суштини различита наратива, Ролан Барт супротставља сопствено становиште. По његовом мишљењу, књижевност и историја се обе служе приповедањем, те обе заправо „*nužno imaju narativnu organizaciju*“ (Stević 2005: 4). Тим становиштем, Барт укида разлику између историје и књижевности. Своје ставове, Ролан Барт први пут износи у свом есеју *Дискурс историје* 1967. године, у коме полази од следећег питања:

„... da li se pripovest o prošlim događajima, koja je u našoj kulturi, počev od Grka, opšteprihvaćeno bivala podređena zakonitostima istorijske „nauke“, stavljana pod neumoljivu garanciju „stvarnog“, opravdavana principima „racionalnog“ izlaganja – da li se, dakle, ta forma pripovedanja zaista razlikuje nekim posebnim svojstvom, nekom nesumnjivom specifičnošću, od fikcionalne pripovesti kakva postoji u epu, romanu, dramu?“ (Bart 2005: 38).

Сагледавајући форму казивања, садржај и значење, његов одговор је негативан. Дакле, Барт сматра да нема разлике између историјског и фикционалног приповедања. Овако снажан заокрет у односу на Аристотела, представљао је значајни заокрет у теорији књижевности.

У збирци приповедака *Из књија сѣаросѣавних*, аутор историјске факте уобличава имагинативним мишљењем. Сремчеве прве историјске приповетке настале су као плод његове љубави према српској националној историји, док им је намењена улога била васпитне природе. Прву приповетку, „Владимир краљ дукљански“, објавио је у *Босанској вили* за 1888. годину. Након публикавања и осталих историјских приповедака, Сремац је формирао збирку коју је „као своје 'књиге за народ' издала Матица Српска у Новом Саду“ (Скерлић 1909: 30).

Сремчев савременик, чувени књижевни критичар Јован Скерлић, изнео је оштар суд о овој Сремчевој збирци приповедака:

„У те приповетке Сремац је уложио много труда и ставио велике амбиције, али то му не само није најбоље што је дао, но је у опште посао осредње вредности. То није ни историја ни литература: за историју то није довољно научно, основано на чињеницама и интимном и детаљном познавању доба које се описује; за литературу није довољно књижевно, јер Сремац није имао ни маште, ни велике осетљивости, јер се ограничавао на једнолике реторске амплификације, усиљен патос врло површну и бледу локалну боју, и лаке ефекте са фразама и звучним речима“ (Скерлић, 1909: 32).

Сматрајући ову збирку неуспехом, иначе талентованог писца, Скерлић је сматра и неуспехом тадашње српске књижевности: „Срби, раса која има иначе тако живу машту, и који су у народним песмама показали толико историјског осећања и епске маште, нису у стању да даду ни еп ни историјски роман...“ (Скерлић 1909: 34).

Сремчеве историјске приповетке биле су читане, али њихова популарност је била занемарљива у односу на његово касније стваралаштво. Као професор историје, Сремац је очигледно имао потребу да „своја у приличној мери романтичарски понесена предавања“ (Новаковић 1997: 445) преточи у приповетке. У тренутку када почиње да објављује своје прве приповетке, Сремац има тридесет и три године и у себи носи национално одушевљење које је посведочио добровољним учешћем у рату за ослобођење јужних делова Србије 1876–1878.

„Његова одлука да свој књижевни рад отпочне историјским приповеткама са стилским подражавањем библијске патетике и тежњом за оживљавањем потресне легенде, минувле славе и прохујале величине као контраста сивој и прозаичној савремености, извире првенствено из тога врела друштвеног конзервативца и политичког сањала“ (Новаковић 1977: 448).

Кад год је располагао релевантним историјским подацима Сремац је приказивао историјске чињенице, када их није имао, користио је непоуздане изворе.

ИСТОРИЧНОСТ И ИМАГИНАЦИЈА

Пишчева улога у уобличавању књижевне грађе минулих векова била је разноликог карактера. Некада је реконструисао историјску грађу, док је у неким случајевима фикцијом потпуно конструисао свет својих јунака, као и њихов живот у њему. „Одступања од историјских чињеница изведена су намерно, јер је Сремцу у овим приповеткама била главна сврха развијање патријотског чувства, а не истраживање и утврђивање историјских истина“ (Шевић 1908: 1). У приповеци „Последњи Бадњи дан“:

„За краљевски венац је остављено као што је у обема редакцијама, да га је свети Сава добио за брата Стевана од грчкога цара Теодора Ласкара. Сремац је дабогме знао и за друго тврђење, да је краљевски венац добијен од римскога папе, Хонорија II, али је патриотском чувству његову оно више годило“ (Шевић 1908: 1–2).

У причи „Велики жупан Властимир“, подражавање „библијске патетике“ огледа се у доследном навођењу породичног родослова: „А од тог кнежевског племена владаше Вишеслав, потом син му Радослав и овога син Просигоје“ (Сремац 1977, 10). Циљ родослова који излаже писац, јесте да докаже да је Властимир законски потомак својих предака, чије набрајање треба да асоцира на библијске родослове који подразумевају месијанство. Историјски подаци аутору су служили као полазиште за изношење сопствених идеја и ставова о разједињености српске државе. Сремац је историјске поразе Срба приписао неслози, својственој нашем народу, желећи да на тај начин пробуди свест читалаца о значају слоге и саборности. „Покорише несложна племена српска“ (Сремац 1977:12). Када кан Пресјам преко својих поклисара упућује захтев Властимиру да бугарска војска прође кроз Србију, Властимир одговара: „[...] а не дам им кроз моју земљу, док ме божје сунце грије! [...] Сложен је народ мој! Расковаћемо раонике и ковати од њих стреле и мачеве и дочекати га. Ово му је поздрав од мене!“ (Сремац 1977: 13).

Сремчево виђење историјских догађаја у причи имало је васпитни циљ. Неслога међу Србима одувек је била пут пропасти, док је слога, уз Божији благослов, доносила победу. Описујући пагански обичај приношења жртве богу рата Страхору, писац опомиње да победа у рату не зависи (само) од броја војника и оружја, већ да Бог помаже онима који су на страни праведној и молитвено му се обраћају.

Напад кана Бориса на Србе, у покушају да освети пораз Пресјамов, описан је у причи „Мутимир и браћа му“. Увидевши да су га „стари богови“ оставили, кан Борис прима хришћанство: „Живеше како приличи новим хришћанима да живе. Јер се Борис сада после несрећног рата заветова да ће оставити старе богове који га оставише, и да ће признати једнога бога и Христа, сина његова“ (Сремац 1977: 28).

На почетку приче „Велики жупан Петар“, Сремац истиче да је душа „претежнија од тела“ подсећајући на Мутимирово јунаштво. „Владаше јуначки Мутимир до 891. лета. Остави леп спомен и пред Богом и међу људима, јер победи охولة Бугаре; а пред богом, јер победи себе сама одрекав се древних словенских богова и примив од Ђирила и Методија и ученика њиових, и он и народ његов, свету и праву хришћанску веру која једина спасава“ (Сремац 1977: 31). У истој причи, добили смо поуку о снази и улози духовног сродства међу хришћанима. Када је бугарски цар Симеун добио сина, обратио се жупану Петру следећим речима: „Добих сина и жеља ми је да се зове твојим именом, мили суседе мој! Да се зове Петар, што ће рећи камен, камен на коме ћемо подићи вечни храм вечне дружбе и слоге наше!“ (Сремац 1977: 33). О „новој светлости“, односно о значају хришћанства за Србе, Сремац говори и уобличавајући мисли „епскопа све рашке земље“, уз цитате из *Светиої њисма*: „Јер небо и земља проћи ће, а речи моје неће проћи“ (Лука 21, 33).

О утицају бестелесних сила на исход битке, као и о тежини греха лажне кумовске заклетве, Сремац говори у причи „Велики жупан Захарија“. Стари Захарија и млади Часлав на коленима моле Бога да има да снагу: „А Захарија диже руке к небу и рече: „О свети Јоване, ти који си се први крстио знаком крста светога, освети се за ону неверу кумовску пре седам лета! Помози мени и људима мојим“ (Сремац 1977: 45). Захарија и Часлав се моле Светом Јовану Претечи, који је у народу познат као заштитник кумства. Након добијене битке, јунаци српске историје не заборавају да заблагодаре за помоћ *свише*. „Хвала ти свети Јоване, што учини чудо!“ (Сремац 1977: 45). После страшне одмазде од српске стране, цар Симеун тражи утеху од светог оца Јована Рилског, који га упућује на Свету тајну покајања. „Лажно си се клео куму и клетва се сломила на тебе!“, рече му Јован Рилски, „Посегао си за туђим, изгубио си и своје. Ум ти је био за морем, а смрт за вратом! Покај се!“ (Сремац 1977: 48). Српске народне изреке и пословице преточиле су се у Сремчеве приповетке. Једна од њих је, заправо, наслов српске народне песме: „Ум за морем, а смрт за вратом“ (*Српске народне њјесме*. Књ. 1, 501).

Догађај о подизању устанка и ослобођењу дела Срба од бугарске власти, чини основу приче „Велики жупан Часлав“. Писац кроз причу преплиће и елементе народне епске поезије: „Врани гавране, птицо злослутнице, одавно ми ниси заграктала над белим дворовима!“ (Сремац 1977: 54). Сремац у причи „Велики жупан

Часлав II“ описује збор на коме се стари ратници и мудре главе договарају како да превазиђу ситуацију у којој су се нашли. У престоном граду Цариграду, у царском двору, цар Роман у беседи опомиње да их је заштитница града, Света Богородица, оставила због старих грехова. „[...] због старих гријехова наших зар остави нас свагдашња заштитница града нашега света Богородица?“ (Сремац 1977: 59). Цар Роман заправо говори о *невидљивој борби* између добра и зла – „Овај се род изгони само постом и молитвом“ (Матеј 17, 21), записано је у *Свештом иисму*. Сходно томе, и *оружје* на које цар позива је *бестелесно*.

Историјске приче *Владимир Дукљанин*, и *Војислав Травуњанин*, започињу у тону подражавања древних песника великих епова; „Додирни милогласне струне, Бујане...“ (Сремац 1977: 183), присутни су библијски цитати, као и алузије на њих. Писац се у причи позива на Дукљанина, као на основни извор.

Када се анализира ауторов уметнички поступак од одабира мотива до коначног уобличавања књижевног дела, најкарактеристичнији пример је прича „Војислав Травуњанин“. Основни мотив Сремац је узео из Дукљанинове хронике. Аутор на свечан начин интонира историју једног јунака-хероја. Живот Војислава Травуњанина је испреплетан бедом и славом, победама и поразима, љубављу и мржњом. Сремац најпре започиње Бранковим стиховима: „Дела ваша сунцу равна/ Неће скрити нојца тавна!“ Подражавајући древне песнике великих епова који су позивали музу, и Сремац би волео да има „вичну руку и јасно грло Бујаново“ како би могао притегнути „струне Даворове“. У причи посебно место заузима опис битке између Срба и Грка. „И гомилама Грка стапаше се и нестајаше их у мраку, само се чујаше по цијелој војсци запомагање: *Кирије јелејсон!*“ (Сремац 1977: 270). У истој борби, када на српској страни Гојислав у мраку, грешком сабљом замахне на свог оца Војислава, он узвикује исто што и страдална браћа у Христу, Грци: „Боже помилуј!“ (Сремац 1977: 270). Можда се навођење идентичног молитвеног вапаја на супротним зараћеним странама, може тумачити као Сремчево истицање апсурда ратовања међу једноверном браћом у Христу. Сремац причу завршава сликом Војислава на самртничком одру, који се испуштајући душу позива на речи праведног, многострадалног Јова, библијске личности из *Сиварој завешта*: „Али дани моји бише бржи од гласника... Прођоше као брзе лађе, као орао кад лети на храну!“ (Сремац 1977: 282).

Историјска прича *Немања* је недовршена и заправо представља фрагмент који је Милан Шевић пронашао међу пишчевом заоставштином (Новаковић 1977: 461). Прича је написана лирски и бајковито: „И чамећи Завида у земљи дукљанској, у сужанству, нађе му се мушко чедо; заплака се чедо у Рибници, месту близу древнога града Дукље, од којег оста име земљи тој“ (Сремац 1977: 287). У опису Немањиног рођења, писац је посебну пажњу обратио на чин Свете тајне крштења. Сем историјских података о том догађају, Сремац је посебно значајним сматрао духовну димензију православног обреда који је, услед друштвено-политичких околности, обављен након католичког. Док се у осталим описима Немањиног живота жанровски преплићу бајка и житије, у опису крштења Сремац је, свестан важности догађаја за српски национални идентитет, те га описује са научном прецизношћу:

„И нађе утехе несретни Завида у сужанству свом, заблагодари Богу на дару и даде дете да се крсти. А у земљи дукљанској беху тада цркве римске вере, и папа им беше глава; и дете крстише водом из реке Зете, у храму светог Срђа и Вакха, како римска црква крштава; дадоше му име Вакхин, јер беше крштен у храму св. Вакха. А када се умири мало земља, врати се натраг Завида у Рашку, и када заузео столицу очеву, позва епископа закона нашега и свештенике краја тога и даде им младенца да га крсте по закону нашем. И по други пут би дете крштено у храму св. апостола Петра и Павла, и доби дете име Немања“ (Сремац 1977: 287–288).

Историјска прича „Растко“, када је у рукопису пронађена међу пишчевом заоставштином, носила је назив „Свети Сава“. Аутор причу започиње стиховима народне епске песме: „Просто да си, Немањићу Саво! / Проста душа твојих родитеља! / Проста душа, а честито тјело! / Што носили, свијетло вам било! / Што родили, све вам свето било!“ (Сремац 1977: 297). На самом почетку аутор нам даје до знања какав траг је оставио Свети Сава у српској традицији и народном стваралаштву. Прича „Растко“, пре се може сматрати житијем, неголи историјским штивом. Сремац причу о Растковом животу, постепено преводи у свештено житије. Прича обилује бајковитим и фантастичним елементима који су посебно присутни у опису Растковог сусрета са неуким старцем, који не зна ни једну молитву, већ се моли својим речима. Заборавивши на речи молитве, којима су покушали да га науче Растко и његови ученици Арсеније и Доментијан, старац је потрчао за њиховом лађом, ходајући по мору. Мотив ходања по води преузет је из *Библије*. Тако је, подобан Христу, старац потрчао ка својим учитељима, да поново чује речи молитве, како би успео да је запамти, дубоко верујући да га вода, „грешног није прогутала“ зато што је ишао ка Светитељу. Задивљен старчевом вером, који клечаше на таласима, Свети Сава проговори:

„О рајска душо! Адамско кољено! – кликну св. Сава – Велики грешници нека чате и велике и дуге молитве, а ти, праведниче моли се богу као и досле што си. Твоје су молитве угодније богу него наше. Моли се богу за себе, за мене и за сва четири васеленска патријарха!... Моли се као и досад. Због *ѿакијех* пушта Бог благословљену кишицу; због *ѿакијех* и нас грјешне грије оно јарко сунце божије!“ (Сремац 1977: 325–326).

Прича о Растку потврђује да Стевану Сремцу није био приоритет утврђивање историјских чињеница. Он је одабрао пријемчивији начин, како би код Срба пробудио осећај националне припадности.

Историјска прича „Краљ Драгутин“ у основи описује догађај о Драгутиновом путу до престола, владавине, повлачењу са престола и монашкој кончини. Ипак, историјски догађај остаје у сенци Сремчеве поуке и поруке о греху и покајању. Наговорен придикама супруге Угарке Кателине да никада неће бити краљ, Драгутин одлучи да од оца Уроша затражи престо. „[...] и као што капка тврди камен издубе, тако и ријечи њене капаху свакога дана са усана њених на срце Драгутиново“ (Сремац 1977: 334). Отац његов Урош, ражалостио се наслутивши да син ишчекује његову смрт. Без обзира на молбе синовљеве, срце старог краља остало је неумољиво.

Сремац нам у овом случају не говори о очевој неумољивости, већ о послушању архиепископу, свештенству и властели, па и супрузи, краљици Јелени.

У причи „Смрт цара Лазара“, историјску окосницу чини Косовски бој. Сремчево виђење овог догађаја је сагледано кроз вечиту дилему одабира између земаљског и небеског царства. Потпуно ван историјских научних постулата, пораз српске војске се тумачи као последица огреховљености и Божије казне.

„Гријех свети Господ и на деветом кољену, господо моја, – тешаше Лазар своје. – Наши стари силно огријешеше душе своје; ради царства земаљског изгубише они царство небеско, а ми земаљско. Сузе сиједога Дечанског у Звечану и нејакога Уроша у Неродимљу, проопале су подножје пријестола божјега. Стиже нас и спустила се на нас дигнута десница гњева његова. Вукашин на Марици, Балша на Саури, и ми данас на Косову, – покора смо за велике гријехе те“ (Сремац 1977: 354).

У причи о цару Лазару Сремац опомиње и на снажну симболику Видовдана: „Не рекох ли јучер да ће Видовдан казати: ко је вјера, ко ли је невјера!“ (Сремац 1977: 355). Сремац причу завршава поуком о етичким принципима међу непријатељима: Војвода Крајимир се Бајазиту обратио с молбом да му дозволи да прихвати главу цара Лазара, након што му је Бајазитов целат одсече: „Да прихватим главу његову, Светим миром помазана глава помазаника божјег не смије пасти на земљу коју сабор гази; крв царска света не смије залити земљу коју плочама коњским задиру и разносе људи ваши“ (Сремац 1977: 339). Бајазит је услишио Крајимирову молбу, поштујући част пораженог непријатеља. На крају приче, као прилог, налази се родослов породице Немањића, који даје неспорну историјску димензију пишевом морално-религиозном приповедању.

Сукоб између православља и католичанства описан је у причи „Последњи Бадњи дан“. Шта мисли о католичанству, Сремац је показао цитирајући Бертрандона де ла Брокијера: „Што се мене самог тиче, ја признајем да по ономе како сам их ја познао, ја бих пре веровао Турчину него Маџару“ (Сремац 1977: 362). Разговор између деспота Ђурђа и Сибињанин Јанка, представља окосницу приче. Након удружене борбе у којој су Срби и Угри победили Турке, деспот упита Јанка: „Војвода Јанко, красно дете моје! Тебе сви наши Латини зову штитом свете вере и бедемом хришћанства... Јеси ли ти бедем свему хришћанству? Јеси ли подједнако штит и к р с т у од т р и п р с т а?“ (Сремац 1977: 362). Хуњади у одговору православце назива *шизмајницима* које треба покатоличити: „Кад је један прави пастир, нека и стадо буде једнако. Не би остало крста од три прста, али би спасао душе ваше јеретичке од огња пакленог вечног који вас чека“ (Сремац 1977: 363). Спремност да се страда за православну веру деспот исказује речима: „Тако ми овога светога причешћа, за ова три прста положићемо главе наше и ја и народ мој“ (Сремац 1977: 364). Силађи не одустаје од покушаја да старог деспота преобрати у католичанство: „Остави, старче, вашу јеретичку веру и признај да је сунце вере што пушта своје топле и сјајне зраке по свему свету белом, по свима земљама и народима, признај да је то сунце у Риму светом. Поклони се светому оцу нашем папи...“ (Сремац 1977: 383). Очигледно је да кроз уста старог деспота, Сремац говори своје и народно мишљење о Латинима.

„Ви Латини сте ближе смирају, западу сунца, а ми Србљи ближе рођају, истоку његову. Сунце на западу тоне и умире, а на истоку се рађа и справља свету; тако ме учише у младости, тако ја учим друге у старости... Видиш ли ова три прста, Угрине Латинине! И када станем издисати, а у највећим мукама, њих ћу пред мутним својм очима овако састављена држати... – Ви Латини отпадосте од нас, а не ми од вас“ (Сремац 1977: 384).

Када га је Силађи подсетио на Вукана, Немањиног првенца, који се обратио римском папи са молбом да му призна његово краљевско достојанство, деспот нас подсећа на проклетство које прати оне који издају веру својих отаца:

„[...] проклетство лежаше на њему. Прокле га отац његов из гроба, рака Немањина, црна земља проговорила је у дане, те страшном клетвом небо прихватило, народ запамтио проклетство то! И утро му се спомен леп као и да није био Немањин“ (Сремац 1977: 384).

У причи „Заборањени Обилићи“ тематски доминира сукоб између православља и ислама. После привидног мира „зину хала османска и разјапи страшне чељусти своје на Ђурђа, земљу и народ његов“ (Сремац 1977: 404). Након што је Мехмед Челебија покренуо силну војску на деспотову земљу, гласник крајишког војводе донео је деспоту поруку: „Ђурђе деспоте, круно наша сјајна!... Главе ћемо наше сложити на бојном пољу за свету вјеру, за бијеле цркве и свете манастире, и за тебе, свијетлу круну нашу, сиједи Ђурђе господару“ (Сремац 1977: 405). Овај мотив о сукобу две вере веома је чест у српској књижевности. Једно од најпознатијих дела са овим мотивом је *Горски вијенац*, Петра Петровића Његоша, у коме сукоб међу припадницима хришћанске и муслиманске вере води ка међусобном истребљењу: „У крв ће нам вјере запливати, биће боља која не потоне!“ (Његош 2005: 47). Стеван Сремац сликовито дочарава однос Срба према православљу, светињама и царској круни. Упитни контекст историјског догађаја у сенци је наратива о осећању верског и националног идентитета. О томе Сремац говори и када Челебија јунаку Скобаљићу нуди да пређе у ислам, како би му поклатио живот и углед у друштву. „[...] прими праву вјеру и бићеш први до мене, међу виђеним највиђенији“ (Сремац, 1977: 409). На ову понуду, Скобаљић поносно одговара: „Родио сам се као хришћанин, као хришћанин ћу и умријети; однијећу крст страдања свога на Голготу! /... / Душу да спасем, полажем главу своју!“ (Сремац 1977: 409). Читавом причом неуморно провејава српски пркос и приврженост вери. Када се српским највиђенијим главама понуди избор: „Бирајте, дакле, сада, господо рашка!... Крст или турбан, смрт или господство; палом за врат или димишћину о бедрима!... а господо рашка се изљубише, проклеше сви издајци вјере и рода Махмуд-пашу Анђеловића, а затијем приђоше сви крсту и цјеловаше га!“ (Сремац 1977: 412).

ЗАКЉУЧАК

У историјским приповеткама Сремац је покушао да помири научну истину са поетском визионарношћу народне поезије и легендама хроничара. Различити извори изнедрили су концепцију блискију легенди, него научној истини, док је обрада

била ближа романтичној хроници него историјској стварности. Када је располагао релевантним историјским изворима, он је приказивао истините дигања, када их није било, користио је непоуздане податке, уз шароликост приказа личног доживљаја прохујалих времена. (Новаковић 1977: 465–466).

Упркос невештим компромисима које је правило у приповедачком поступку: „И све те ствари радио је на један исти начин: словенска митологија, архаизми у речима и у реченичним обртурама, библијски стил како га је Ђуро Даничић код нас дао...“ (Скерлић 1909: 32), Сремчевим историјским приповеткама не може се одузети свака вредност. Оне ипак обилују биографским, родословним и историјским подацима који бивају транспоновани у узвишене мисли које од материјалног и земаљског воде према вечном и духовном. Писане су по угледу на средњовековна житија, са крајњим циљем да се у душама читалаца пробуди жеља да се угледају на јунаке минулих времена. Аутор је у овом делу испољио дар светоотачког виђења духовне лепоте и надвладао историчара у себи. Он надилази чулну привидност појавног света и досеже за непролазним и лепим. Појам којим се најшире може описати Сремчев приповедни поступак први је употребио Чедомир Ребић, назвавши тај феномен „естетиком унутрашњег“ (1996: 7). „Сазнања до којих се долази испитивањем естетике унутрашњег, естетике аскетизма, не могу се сводити у систем, јер сваки систем, свака формула, ограничава виђење очима душе“ (Ребић, 1996: 10).

ИЗВОРИ

Сремац 1997: Сремац Стеван. *Из књига староставних*. Београд: Просвета.

ЛИТЕРАТУРА

- Аристотел 1982: Аристотел. *О њесничкој уметности*. С оригинала превео и објашњења у регистру имена додао Милош Н. Ђурић. Београд: Рад.
- Bart 2005: Bart Rolan. *Diskurs istorije*. Prevod sa francuskog: Marija Panić. Txt, br. 9/10, 38–44.
- Kvas 2009: Kvas Kornelije. „Uslovi istinitosti pesničkog dela“. *Anali Filološkog fakulteta*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Filološki fakultet, Knjiga XXI, 9–19.
- Новаковић 1997: Новаковић Бошко. „Напомене“. Сремац Стеван. *Из књига староставних*, Београд: Просвета.
- Његош 2005: Његош Петар Петровић. *Горски вијенац. Луча микрокозма. Лажни цар Шћепан Мали*. Ваљево: Глас цркве.
- Ребић, 1996: Ч. Ребић. *Естетика унутрашњег и умна виђења*. Приштина: Институт за српску културу Приштина.
- Светио њисмо Староја и Новоја завјеша*, Библија, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 2012.
- Српске народне њјесме*, скупио их и на свјет издао Вук Стефановић Караџић, књига прва, у којој су различне женске пјесме, државно издање, Биоград, Штампарија Краљевине Србије, 1981.
- Stević 2005: Stević Aleksandar. „Dva diskursa o književnosti i istoriji“. Txt., br. 9/10, 3–8.
- Скерлић 1909: Скерлић Јован. „Стеван Сремац: књижевна студија“. *Писци и књије 4*. Београд: Нова штампарија Давидовић, 23–96.
- Шевић 1908: Шевић Милан. „Предговор“. *Књије за народ*, издаје Матица српска, из Задужбине Петра Коњевића, свеска 128. *Из књига староставних*. Нови Сад: Матица српска.

Dragana R. RAJOVIĆ

IMAGINATION OF HISTORY IN STEVAN SREMAC'S SHORT STORIES
FROM ANTIQUE BOOKS

SUMMARY

The subject of this paper are historical stories of Stevan Sremac. Their artistic value lags behind the value of his realistic prose. Bearing in mind the style of the writer's historical narratives, it is concluded that the writer's primary motive in writing was „national-educational action“ and not literary creativity. Following the trail of legends and traditions, the author neglected historical facts, which resulted in artistic inconclusiveness. Stevan Sremac tried to balance historical facts with artistic vision and legends.

Key words: Stevan Sremac, antique books, historicity, artistic imagination.